

Tornion ja Haaparannan Kaupunginlahden linnustosta

Pentti Rauhala

Kaupunginlahti sijaitsee Suomen ja Ruotsin rajalla, Tornion keskustan Suensaaren ja Haaparannan välissä. Se on osa entistä Tornionjoen uomaa, joka on maatunut maankohoamisen ja liettymisen seurauksena niin, että joen vesi virtaa siihen enää ojaa pitkin. Kevättulvan aikana veden pinta on saattanut nousta jopa 1-2 metriä ja voimakkaimmat etelämyrskyt ovat tuoneet tulvavettä myös merestä.

Suomen vanhimpia suojelualueita

Oulun lääninhallitus päätti 19.6.1931 Tornion kaupunginlahituksen hakemuksesta julistaa linnustonsuojelualueeksi Tornion keskustan ympärillä olevat kaupungin ja jakokuntien vesialueet. Suojelualue käsitti siis alunperin paljon suuremman alueen kuin Kaupunginlahden.

Ajan myötä suojelupäätös ”unohtui” ja Tornion kaupunki suoritti monia töitä, jotka muuttivat oleellisesti lahden tilaa. 1950–70 -luvulla itäisen Suensaaren jätevedet laskivat puhdistamattomina lahteen, minkä seurauksena se alkoi nopeasti rehevöityä. Kaupungin toimet huipentuivat 1970-luvulla luvattomaan rannan pergertämiseen ja rantakadun rakentamiseen. Kaupunki sai toimistaan Maa- ja metsätalousmi-

nisteriöltä moitteita: ”*Tornion kaupunki ei mielestämme ole ottanut huomioon linnustonsuojelualan olemassaoloa. Lahden maisemaa on rumennettu rannan suunnittelemattomalla täytöllä. Myös rakentaminen on ulotettu tarpeettoman lähelle rantaviivaa.*” MMM totesi myös, että Tornio pyrkii vähättelemään lahden luonnonsuojellusta merkitystä ja että kaupungin pinnannostosuunnitelma tähtää vain lahden yksipuoliseen kaunistamiseen. Kun toimenpiteet saivat ikävää julkisuutta ja MMM:n moitteet, kaupunki päätti anoa v. 1976 koko rauhoituspäätöksen purkamista. Se ei kuitenkaan onnistunut, mutta rauhoitusalueetta supistettiin huomattavasti.

Kaupunginlahden lintujen elintilan pienentäminen on jatkunut viime vuosiin asti. 1980-luvulla lahden pohjoispuolelle rakennettiin golfkenttä, joka ulottuu rantaan asti. 1990-luvun puolivälissä lahtea alettiin ”kunnostaa”. Parina kesänä sen kortteikkoja niitettiin ja vedenpintaa nostettiin. Keväällä 1999 valmistuivat Tornionjoen varteen ja Kaupunginlahden eteläpään tulvapenkeereet, jotka eivät tästedes päästä kevättulvaa lahdele. Niiden vaikutusta linnustoon ei vielä tiedetä. Kunnustus jatkuu tätä kirjoitettaessa siten, että rantaa pengerretään jalankulku-pyörätietä varten.

Arvokas lintuvesi

Kaupunginlahden linnustoa on seurattu vuosittain 1960-luvulta lähtien. Huhtalon (1977) Suensaaren linnustoa käsittelevässä tutkimuksessa on havaintoja myös Kaupunginlahdelta. V. 1975 laskettiin pesivien sorsalintujen määrä, mutta muut lajit sivuutettiin maininnalla (Rauhala 1978). Lajiston monipuolisuus ja lintujen määrä vakuuttivat päättäjätkin niin, että v. 1981 julkaistussa lintuvesiensuojeluohjelmassa Kaupunginlahti noteerattiin valtakunnallisesti arvokkaaksi lintuvedeksi. Tarkkoja koko lahden ja myös rantalinnuston kattavia laskentoja on tehty vasta 1990-luvulla (Rauhala 1992 ja 1994).

Kaupunginlahti on hyvä lintuvesi keväästä syksyyn. Muuttolinnut tuovat vilkkaan elämän sykkeen useimmiten huhtikuun viimeisellä viikolla, kun usein satapäiset kuovi- ja lokkiparvet ilmestyvät jäälle ja sorsat sekä joutsenet etsivät ensimmäisiä sulapaikkoja. Viimeisillä jällä piipertelee paljon västäräkkejä ja sorsien määrä lisääntyy jäiden väistyessä. Sorsien joukosta voi löytää myös Kaupunginlahden erikoisuudet, silkkiuikun ja nokikanan. Toukokuun puolivälissä lahden kortelautoilla ja rannoilla ruokailee runsaasti kahlaajia, etenkin liroja ja suokukkoja. Vii-

meisinä näkyvinä lajeina saapuvat tiirat ja pikkulokki, joiden kevyttä liihottelua voi ihailla toukokuun lopulla ja kesäkuun alussa.

Monet muuttolinnut ovat tulleet jäädäkseen. Lahden eteläpäässä on laajahko maatumaa-alue, joka on lintujen tärkein pesimäpaikka. Jonkin verran lintuja pesii myös lahden keskellä olevalla ruovikkojuonteella ja rantaruohikossa.

Pesimälinnustoltaan Kaupunginlahti on Lapin läänin arvokaimpia. Lahdella pesii sekä eteläistä että pohjoista lajistoa, mutta eteläisten lajien suuri osuus on kuitenkin silmiinpistävä. Jotkut eteläiset lajit, esim. silkkiuikku ja nokikana, esiintyvät täällä levinneisyytensä pohjoisrajoilla.

Naurulokkiyhdykskunnan suojaan hakeutuu aina sorsia ja kahlaajia pesimään, koska lokit suojaavat tehokkaasti aluetta munanryöstäjiltä. Kaupunginlahden linnusto onkin ollut runsaimmillaan silloin, kun siellä on pesinyt naurulokkeja (1990-luvulla myös pikkulokkeja). Useana viime vuonna lokkeja ei valitettavasti ole pesinyt, minkä vuoksi lintukuva on näyttänyt aneemiselta. Eniten lokkien esiintyminen vaikuttaa tukasotkien määrään.

Kaupunginlahti on ollut joidenkin lajien ensimmäinen sillanpääasema Lapin läänissä niiden pyrkiessä levittämään esiintymisaluettaan pohjoiseen. Näillä korkeuksilla harvinaisina pesiviä mustakurkku-uikkuja, heinätaveja ja punasotkia on tavattu silloin tällöin. Mahdollisesti ne ovat jonakin vuonna pesineetkin, mutta vakainaista kantaa ei ole muodostunut. Sensijaan viimeisimmät eteläiset tulokkaat, silkkiuikku, nokikana ja pikkulokki, ovat me-

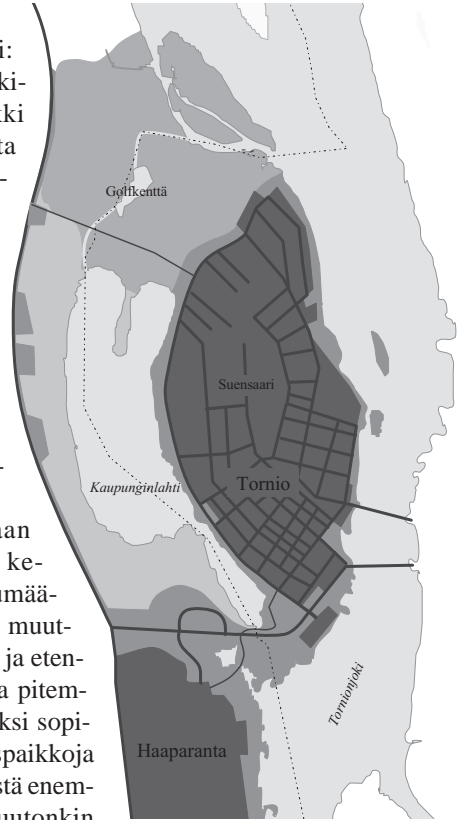
nestyneet hyvin. Ne ovat kotiutuneet seuraavasti: silkkiuikku v. 1972, nokikana 1990 ja pikkulokki 1991. Harvinaisuuksista lahdelta on tavattu pikkuiuikku 1982 (Jukka Lantto), härkälintu 1967 (Antti Laitinen), ristisorsa 1996 (Juhani Jaakkola), harmaasorsa 1975 (Hannu Huhtala) ja 1995 (Pentti Rauha ym.) sekä arosuohaukka 1998 (Matti Suopajarvi).

Syysmuuton aikaan Kaupunginlahdelle ei kerääntynyt niin suuria lintumääriä kuin keväällä, koska muuttoa tapahtuu tasaisemmin ja etenkin sorsilla ja kahlaajilla pitemmän ajan kuluessa. Lisäksi sopivia ruokailu- ja levähdyspaikkoja on syksyllä paljon keväistä enemmän. Kuitenkin syysmuutonkin aikaan lahdelta uiskentelee usein satoja sorsia ja se tuntuu olevan etenkin uiveloiden suosiossa. Lintujen hyöriä päättyy vasta jääkannen peittäessä lahden vaippaansa tavallisesti lokakuun loppupuolella.

Miksi linnusto on vähentynyt?

Varmaankin kaikki Kaupunginlahden lintuja seuranneet ovat huomanneet, että lintujen määrä on viime vuosina ollut huomattavasti pienempi kuin aikaisemmin. Jopa lehdissä on ollut huolestuneita kirjoituksia.

Vähentymisen syytä on varmaankin monia. Suurena tekijänä pidän viimeaikaisia ”kunnostustoimenpiteitä”. Kortteiden niitto on vähentänyt huomattavasti

sorsien ruokailu- ja suoja-alueita. Puolisukeltajasorsat menettivät veden pinnan noston takia suuren osan matalista ruokailuvesistään. Vesi peitti lähes kokonaan myös lahden keskellä olleen kapean ruovikkoniemen, joka oli suosittu pesimäalue. Pesimä- ja ruokailupaikkoja ovat vähentäneet myös etenkin Tornion puolella suoritettujen rantojen pengerrykset, jotka ovat tuoneet myös ihmisten häiritsevän liikkumisen lahden rannoille. Syynä voi olla myös pesimäajan alkuun painottuva kalastus, jonka häiritsevä vaikutus on lisääntynyt veden noston jälkeen. Naurulokkien häviäminen on vähentänyt myös muuta linnustoa, sillä niiden yhdyskunta houkuttelee aina alueelle suojaan pesärosvoilta usein runsaastikin sorsia mutta myös kahlaajia. Lokkien

häviäminen voi liittyä niiden yleiseen vähenemiseen tai häirintään.

Kaupunginlahti on valtakunnallisesti merkittävä lintujen muutto- ja pesimäalue, minkä vuoksi se on korotettava sille kuuluvan arvoonsa. Tornion kaupungin toimet lahden ”kunnostamiseksi” on saatava sellaisiksi, että lahden linnustollinen arvo säilyy. Rannalle pitäisi rakentaa lintutorni, josta koululaiset ja

Taulukko 2. Tornion-Haaparannan Kaupunginlahden pesimälinnusto v. 1975, 1991 ja 1998. (+ = pesii, mutta parimäärä ei tiedossa)

Laji	1975	1991	1998
Mustakurkku-uikku	0	1	0
Silkkiuikku	2	7	3
Haapana	16	20	7
Tavi	8	8	4
Sinisorsa	10	18	6
Jouhisorsa	10	1	1
Heinätaivi	+	1	1
Lapasorsa	8	1	0
Tukkasotka	25	27	13
Telkkä	2	7	6
Nokikana	0	7	1
Pikkutylli	+	1	1
Töyhtöhyppä	+	0	0
Lapinsirri	+	0	0
Suokukko	+	0	0
Taivaanvuohi	+	2	1
Isokuovi	+	3	2
Punajalkaviklo	+	1	1
Liro	+	1	0
Rantasipi	+	1	2
Pikkulokki	0	19	0
Naurulokki	+	102	0
Kalatiira	+	0	0
Lapintiira	0	5	2
Kiuru	+	1	1
Niittykirvinen	+	2	2
Keltavästäräkki	+	7	5
Västäräkki	+	3	2
Kivitasku	+	1	1
Ruokokerttunen	+	23	12
Punavarpunen	+	2	0
Pajusirkku	+	12	7
Pareja		284	81
Pareja/km ²		412	117
Lajeja	29	28	22

Taulukko 1. Suurimpia Tornion ja Haaparannan Kaupunginlahdella tavattuja muuttolintumääriä.

Laji	Päivämäärä	Yksilöitä	Havainnoija
Laulujoutsen	15.5.1996	45	Juhani Jaakkola ym.
Haapana	4.5.1975	1600	Heikki Liehu
Tavi	4.5.1992	250	Pentti Rauhala
Sinisorsa	23.4.1980	700	Heikki Liehu
Jouhisorsa	4.5.1975	210	Hannu Huhtalo
Lapasorsa	8.9.1974	160	Hannu Huhtalo
Tukkasotka	4.5.1975	200	Hannu Huhtalo
Telkkä	11.5.1996	200	Pentti Rauhala
Uivelo	10.10.1994	42	Jouni Ylipekkala
Nokikana	26.9.1992	45	Pentti Rauhala
Töyhtöhyppä	15.8.1974	150	Hannu Huhtalo
Isokuovi	5.5.1978	550	Timo Ylimaunu ym.
Pikkulokki	25.5.1997	550	Onni Ylimaunu
Naurulokki	5.5.1978	5000	Jouni Ylipekkala ym.

muut luonnosta kiinnostuneet voivat seurata lintujen elämää niitä häiritsemättä.

Kirjallisuus

- Huhtalo, H. 1977: Kaupungistumisen vaikutus Tornion Suensaaren linnustoon vuoden 1974 laskentojen perusteella. *Konkelo* 4/77: 10–16.
- Huhtalo, H. & Järvinen, O. 1977: Quantitative Composition of the Urban Bird Community in Tornio, Northern Finland. *Bird Study* 24(3):179–185. British Trust for Ornithology.
- Lintuvesityöryhmä 1981: Valtakunnallinen lintuvesien suojeluohjelma. Komiteamietintö 1981:32. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki.

Rauhala, P. 1978: Tornion Kaupunginlahti. Tornionlaakson vuosikirja 1978:183–194.

Rauhala, P. (toim.) 1992: Tornion arvokaimmat linnustokohteet. Tornion kaupungin ympäristöjulkaisu.

Rauhala, P. 1994: Kemin-Tornion seudun linnusto 2. Omakustanne Raahe 274 s.

Ylimaunu, J. 1976: Lintuhavainnoja Tornion osta. *Lintumies* 11:118–119.

Juntonkatu 4 as 20, 94100 Kemi
pentti.rauhala@pp.inet.fi